

INHOUD

DE ERFENIS	7
TROUBADOUR	15
LIEBESGABE	25
EEN HUTJE AAN ZEE	55
EEN LAND IS GEVANGEN	70
EEN HEER VAN STAND	93
ZILVEREN VOGELS	101
HET BEZOEK	119
HET DAPPERE SCHNEIDERTJE	127
HOOFDREDACTEURLIJKE HEERLIJKHEID	154
DE HEILIGE FAMILIE	177
DRIE AAPJES	199
ADAM EN EVA	221
TUSSEN CHRISTUS EN BELIAL	240
DE ASIELZOEKER	261
HET RODE GEVAAR	279
ROMANTIEK EN TRADITIE	299
DE TELOORGANG	317
DIE LUSTIGE WITWE	341
HET LAATSTE GEHEIM	352
GELOOF, HOOP EN LIEFDE	360

DE ERFENIS

*In Wahrheit gehört die Geschichte nicht uns,
sondern wir gehören ihr.*

HANS-GEORG GADAMER

*Iedereen zoekt in zijn stamboom naar de zin
die in zijn huidige bestaan zozeer ontbreekt.*

ALAIN FINKIELKRAUT

Toen mijn moeder achtentachtig was en naar een serviceflat verhuisde, moest de vleugel verkocht worden die zij zestig jaar eerder van haar ouders in Boedapest had meegekregen als deel van haar bruidsschat. Pianospelen kon ze toen al lang niet meer en de vleugel was in slechte staat. Hij was al jaren niet gestemd, en uit sommige toetsen kwam nauwelijks nog geluid. Volgens het taxatierapport was het een uniek negentiende-eeuws instrument, zeker waard geres- taureerd te worden. De klankkast was van vlammend palis- sanderhout met een warme, roodbruine kleur. De verkoop stemde me een beetje droevig. Met die vleugel verdween een deel van mijn kindertijd, de tijd dat mijn moeder nog vaak aan het klavier zat en Hongaarse liedjes speelde en zong. Dan stond ik naast haar en keek gefascineerd naar de zwerige gouden letters op de opengeslagen klep. *Joseph Czapka Wien.*

Wenen en Boedapest, twee steden waar ik nooit was geweest, maar waarvan ik de namen van jongs af aan vaak had gehoord en die er in mijn kinderlijke fantasie uitza- gen als de prenten van burchten en paleizen in het dikke sprookjesboek waaruit mijn ouders ons voorlazen.

Mijn moeder zong veel. Ook als ze niet aan de vleugel zat, maar gewoon bezig was in huis. Ze zong onder het eten koken, ze zong tijdens het schoonmaken. Zodra ze in beweging was, zong ze Hongaarse liedjes. Haar zingen klonk spontaan, als een natuurlijke gemoedsuiting, een uitdrukking van welbehagen en tevredenheid. Later heb ik weleens gedacht dat ze misschien ook zong om zichzelf gerust te stellen, om zich thuis te kunnen voelen in een land dat het hare niet was. Haar pianospel was eenvoudig en kinderlijk, maar ze had een welluidende stem en ze zong heel gevoelvol, zoals Hongaren dat kunnen.

Er kwamen vaak Hongaren bij ons thuis. Ik vond ze niet vreemd, ze spraken dezelfde taal als mijn moeder en vertoonden dezelfde typische mengeling van formele beleefdheid en warme hartelijkheid die ik van haar kende, maar tegelijk viel mij telkens weer op hoe anders zij waren dan mijn Hollandse ooms en tantes, de ouders van mijn vriendjes en de onderwijzers op school. Velen van hen hadden nog de elegante manieren uit de tijd van de Oostenrijks-Hongaarse dubbelmonarchie. De mannen klikten hun hakken tegen elkaar bij de begroeting en bogen beleefd het hoofd. Mijn moeder gaven ze een handkus.

Soms ging een van hen aan de vleugel zitten en begon een Hongaars lied te zingen; onmiddellijk zongen de andere aanwezige Hongaren uit volle borst mee en het duurde niet lang voordat bij sommige bezoekers de tranen in de ogen stonden. Als kind keek ik daar met verbazing naar, omdat ik niet begreep waarom die mensen zongen en huilden tegelijk. Mijn Nederlandse ooms en tantes en de vrienden van mijn vader had ik nog nooit horen zingen en al helemaal niet zien huilen. Bij de Hongaren – althans degenen die bij ons thuis kwamen – was een Hongaarse melodie voldoende om hun heimwee en verlangen naar hun land wakker te roepen. Ook al begreep ik als kind de reden niet,

toch waren hun tranen, hun uitingen van vreugde en hun vurigheid mij vertrouwd. Zij waren net zoals mijn moeder.

Mijn jeugd was vol van alles wat Hongaars was. De Hongaarse klederdracht die mijn moeder op feestdagen droeg, de porseleinen biggetjes die mijn vader haar gaf met Nieuwjaar, de Hongaarse versjes die wij als kind voordroegen wanneer mijn moeder jarig was, de talloze kleedjes, tafelkleden en kussens met het rode borduurwerk, mijn overhemden met kanten stroken afgezet, de Hongaarse gebruiken.

Wanneer we gegeten hadden, konden we niet zomaar van tafel wegrekken. We gingen eerst naar moeder, die aan het hoofd van de tafel zat, we gaven haar een handkus en zeiden daarbij in het Hongaars: ‘Dank u voor de lekkere maaltijd.’

Toen ik een jaar of acht, negen was, kreeg ik moeite met al dat Hongaarse gedoe. Als kind wil je zijn zoals andere kinderen en ik begon me te schamen voor mijn anders zijn. Ik wilde geen Hongaarse versjes meer opzeggen, geen handkussen geven na het eten en op zondag niet meer in die meisjesachtige kleren lopen. Ik wilde gewoon een Hollands kind zijn zoals alle andere kinderen op school en ik hield op met Hongaars praten. Kleine kinderen kunnen een taal heel snel leren, ze kunnen zelfs meerdere talen tegelijk leren. Maar ze zijn die talen ook weer even snel vergeten als ze ze niet meer spreken. Tegen de tijd dat ik naar de middelbare school ging, sprak ik nauwelijks nog Hongaars. En toen ik volwassen was geworden, herinnerde ik mij alleen nog wat flarden van de Hongaarse liedjes die mijn moeder zong in mijn jeugd. En een paar woorden die niemand gauw vergeet, zoals de namen van de kleuren en de getallen van één tot tien.

Nadat mijn vader was overleden, leefde Erzsébet, mijn moeder, nog vijfendertig jaar lang als weduwe. Tot op het laatst woonde ze zelfstandig en zorgde voor zichzelf. Hulp-

behoevend is ze nooit geweest. Toen ze in 2005 stierf, was ze zevenennegentig. Een sterke, vitale vrouw.

Als ik haar kwam opzoeken, slaakte ze kreten van vreugde, lachte, straalde en omhelsde me alsof ze twintig was en ik haar jonge minnaar. Ook toen ze al heel oud was.

Maar wat wist ik eigenlijk van haar? Wat wist ik van haar verleden, haar jeugd in Boedapest, haar Hongaarse familie? Hoe had ze mijn vader, een Hollandse journalist, leren kennen? Wat zag ze in hem, dat ze haar comfortabele levensstijl in het kosmopolitische Boedapest opgaf om met hem op een bovenhuis in Leiden te gaan wonen? Het heeft me veel moeite gekost om op zulke vragen een antwoord te krijgen. Erzsébet had een opgewekt en optimistisch karakter, maar ze was allerm minst openhartig. Over zichzelf, haar innerlijk leven, haar gevoelens en gedachten, sprak ze zelden of nooit. Die geslotenheid contrasteerde op een vreemde manier met haar uitbundige levenslust.

Veel is mij pas duidelijk geworden toen ik de papieren uit haar nalatenschap in handen kreeg. Erzsébet was haar hele leven een verwoed hamsteraar. Niets werd er weggegooid. Toen zij overleden was, vond ik in haar flat niet alleen grote hoeveelheden lege plastic bakjes en allerlei andere verpakkingen, maar ook talloze blikken met levensmiddelen, waarvan de uiterste houdbaarheidsdatum al jaren geleden was verstreken. Onder in een van de keukenkastjes lag nog een pak Hongaarse chocoladewafels, die ze twintig jaar lang had bewaard.

Ook toen Erzsébet al over de negentig was, kookte ze nog drie keer in de week voor zichzelf, en dat deed ze ook voor mij wanneer ik langskwam. Als ik zei: 'Zal ik nu eens voor jou koken?' dan was het antwoord: 'Ik heb al wat lekkers voor je. Wat wil je, een paprikakippetje of *töltött paprika* [gevulde paprika]?' Maar de laatste jaren vroeg ik me vaak af waarom het eten dat ze klaarmaakte telkens zo bruin was. Het antwoord bevond zich in een tien jaar oude fles ketchup in

de koelkast. Als ze nog zou leven, zou ze haar wenkbrauwen optrekken en met die typische mengeling van opgewektheid en onverschilligheid, zeggen: ‘Na, we hebben overleefd.’

Na haar overlijden vond ik, dankzij die hamsterwoede, op allerlei plaatsen in haar flat en in de kelderbox een grote hoeveelheid brieven, documenten, kranten en foto's uit alle perioden van haar leven sinds ongeveer 1925, toen ze dus zeventien was. Daarbij was ook de briefwisseling met haar familie in Hongarije. De brieven van haar moeder en haar oudere zus Margit bestonden helaas uit een volstrekt onleesbaar gekrabbel, maar de belangrijkste brieven, die van mijn moeder aan haar familie, kon ik zonder moeite lezen. Haar handschrift is het mooiste dat ik ooit gezien heb. Het is buitengewoon elegant, en ik herinner me, hoe ik als klein kind naast haar stond als ze aan haar witte bureau een brief zat te schrijven en met verbazing en bewondering toekeek hoe zij de hoofdletters schreef, nee, niet schreef, maar kalligrafeerde. Haar pen maakte eerst enkele sierlijke bewegingen vlak boven het papier, alsof ze in de lucht schreef, en tekende dan een vlechtwerk van ophalen, neerhalen en krullen, waaruit ten slotte een voor een kind onbegrijpelijk ingewikkelde hoofdletter tevoorschijn kwam. Het schrijven van mijn moeder had de onnavolgbare gratie van goochelen of tango dansen.

Al die papieren, die een periode omspannen van zeventig jaar, lagen kriskras door elkaar in dozen en vuilniszakken, samen met andere spullen uit het verleden zoals keukengerei, kinderspeelgoed, afgedankte kleding, schoenen enzovoort. Het heeft me veel tijd en moeite gekost om al dat materiaal te ordenen. En voor ik daartoe in staat was, moest ik opnieuw Hongaars leren, waar veel doorzettingsvermogen voor nodig is, want het Hongaars is een zeer moeilijke taal, die in allerlei opzichten totaal anders is dan de andere Europese talen. Zoals de filmer Miklós Jancsó in een televisie-interview zei: ‘Het Hongaars is een taal van een andere planeet.’ Maar het lukte,

en toen ik eenmaal alles gelezen had en geïdentificeerd (van wie is die brief, van wanneer, waar gaat het over?), had ik een redelijk compleet beeld van het leven van mijn ouders gekregen. Toch stond mij nog een onthutsende ontdekking te wachten. Een ontdekking, die niet alleen een bijzonder licht werpt op hun leven, maar ook op het mijne. Iets waarover ze geen van beiden ooit hebben gesproken en waarvan ook in hun talloze brieven geen spoor is te vinden.

Mijn ouders waren katholieken van de oude stempel. Als kind had ik moeite met alle verplichtingen die dat met zich meebracht. Naar de kerk voor de mis of het lof, nuchter blijven, biechten. Bij veel dingen die ik dacht of deed een besef van zondigheid. Of ik ooit in God geloofd heb, weet ik niet. Misschien als klein kind, maar dan is het geloof in God net zoiets als het geloof in Sinterklaas. Een oude man met een lange witte jurk die vanaf zijn wolk naar beneden kijkt om te zien of je iets stouts doet. In een God die overal en nergens is, in de hemel en op aarde, in de wijn, in het brood en in je hart, een God van liefde, heb ik nooit kunnen geloven. Ik was al op jonge leeftijd een scepticus. Mijn zusjes noemden mij ongelovige Thomas, omdat ik alles wat ze beweerden in twijfel trok. Eerst zien en dan geloven. Mijn ouders hadden geen vermoeden van mijn ongeloof. Ze zouden het ook niet begrepen hebben. In hun leven was God net zo aanwezig als de lucht die ze inademden. Hun geloof was oprecht, volkomen vanzelfsprekend en onvoorwaardelijk. Het kon niet ter discussie staan. Het was niet iets waarvan het voor of tegen kon worden overwogen, maar integendeel juist de vanzelfsprekende maatstaf waar- tegen alle andere voors en tegens werden afgewogen.

Ik vind dat onvoorwaardelijke geloof van mijn ouders bijzonder moeilijk te begrijpen. Dit boek is onder meer een poging daartoe. Ik wil begrijpen welke rol het geloof

speelde in hun leven. Ik probeer mij daarbij zo veel mogelijk in hen te verplaatsen, de dingen te zien met hun ogen. Eenvoudig is dat niet. Hun geloof was niet alleen onaantastbaar, het was ook in bepaalde opzichten kinderlijk en naïef. Erzsébet heeft mij bijvoorbeeld verschillende malen gezegd, dat zij er vast van overtuigd was, dat zij mijn vader na haar dood in de hemel terug zou vinden. Wat voor mij niet meer dan een illusie is, een vrome wens, was voor haar een onbetwifelbaar gegeven. Aan de andere kant ben ik ook vaak jaloers geweest op dat geloof. De overtuiging dat een goed mens, dat wil zeggen een mens die zich in zijn leven laat leiden door Gods wil, daar na zijn dood voor wordt beloond, is een troostrijke gedachte, een grote steun bij het verdragen van moeilijkheden en lijden.

Frans, mijn vader, kwam uit een vroom gezin. Van de tien kinderen waren er twee priester. En Frans had zelf ook een roeping; hij zat jaren op het seminarie en het scheelde niet veel of hij was de derde priester van het gezin geworden. Maar hoewel hij graag over zijn vroegste jeugd vertelde, wist ik nauwelijks iets over zijn seminarietijd. Waarom brak hij zijn priesterstudie af? Had hij geloofstwifels of waren er andere redenen?

Katholieken doen meestal niet moeilijk over hun geloof. Het is voor hen een vanzelfsprekend deel van hun dagelijks leven. Ze kennen noch de benauwde somberheid van de strenge calvinist, noch de hallelujastemming van de *new-born christian*. Van scherpslijperij moest mijn vader al helemaal niets hebben. Hij leerde ons dat je de bijbel met een korrel zout moet nemen. Niet de letter, maar de geest, daar gaat het om. Of zoals hij zelf weleens zei: 'Met de bijbel in de hand kun je bewijzen dat God morgen op het Spui kroketten komt bakken.'

In de papieren van mijn moeder vond ik talloze brieven, artikelen en gedichten, die een goed beeld geven van wat

een katholiek zoals mijn vader bezielde. Ze werpen niet alleen een helder licht op de geloofspraktijk in die tijd, rond het midden van de vorige eeuw, maar geven ook inzicht in de rol die het geloof op andere levensgebieden speelde, zoals de moraal, de opvoeding en de politiek. In de tijd waarin ik opgroeide was God werkelijk nog alomtegenwoordig, niet alleen in de harten en de geesten, maar ook in het concrete maatschappelijk leven. Het is iets dat je nu bijna niet meer kunt voorstellen.

Ook over mijn vaders journalistieke werk wist ik weinig. Als adolescent las ik zijn artikelen niet en toen ik een jaar of twintig was, kwam er een eind aan zijn journalistieke carrière. Ik zal veel uit die artikelen citeren, want ze zijn typerend voor de mentaliteit en de politieke visie van de katholieken in een periode van crisis, oorlog en Koude Oorlog. In de jaren dertig heeft Frans ook veel geschreven over Hongarije en in het bijzonder over de catastrofale gevolgen van het Verdrag van Trianon (1920), waardoor Hongarije aan de bedelstaf raakte en tienduizenden ondervoede en getraumatiseerde kinderen naar Nederland werden gestuurd om hier aan te sterken. Na de oorlog gaan veel van zijn artikelen over de dreiging van het communisme, met reportages over de geleidelijke machts-overname door de communisten in Polen, Tsjechoslowakije en Hongarije, en de strijd tegen het communisme in Griekenland en Spanje.

In de tijd dat Frans met vervroegd pensioen gaat (1963), begint voor de katholieken en andere christenen een periode van verval. De kerken lopen leeg. De jeugd verwerpt het geloof der vaders en stort zich op seks, drugs en rock-'n-roll. De bloeiperiode van het katholicisme, van de katholieke politiek en journalistiek, is dan definitief verleden tijd.

TROUBADOUR

Frans begon zijn journalistieke loopbaan in 1925 als corrector bij het *Noordhollandsch Dagblad* in zijn geboortestad Alkmaar. Vanwege zijn sociale vaardigheden en zijn schrijftalent kon hij al in 1926 overstappen naar *De Leidsche Courant*, waar hij redacteur stadsnieuws werd, dat wil zeggen verslaggever van ongelukken, brandjes, sportwedstrijden, feest- en toneelavonden en dergelijke. Hij vertelde daarover later aan zijn kinderen van die typische journalistenverhalen. Hoe hij aan het eind van de week uit balorigheid over de bureaus in het redactielokaal wandelde. Hoe hij een verslag in de krant had gezet van een feestavond van de plaatselijke muziekvereniging waar hij helemaal niet naartoe was gegaan, want hij had een afspraak met een meisje. Hij baseerde zijn stuk eenvoudigweg op het programmablade, waarin stond wie er allemaal optraden en wat ze speelden. Alleen wist hij niet dat het hele feest niet was doorgegaan. En dan is er het verhaal over die wedstrijdavond bij de plaatselijke amateurboksvereniging. Toen hij bij zijn gereserveerde plaats aankwam, zat daar een heer die er niet af wilde gaan. Frans haalde een van de boksers, die ook als ouvreuse dienst deden, een zwaargebouwde kerel met een gebroken neus en bloemkooloren. Die controleerde Frans' plaatsbewijs en sommeerde de heer in kwestie op te krassen. Dat deed hij zonder iets te zeggen. Hij floot eenvoudig terwijl hij met zijn duim naar de uitgang wees.

Behalve redacteur was Frans van het begin af aan ook columnist en huisdichter. Door zijn satirische versjes en co-

lums werd hij in Leiden en omstreken al gauw een populaire figuur. Hij genoot onbezorgd en voluit van die populariteit. De achttien jaren waarin hij bij *De Leidsche Courant* werkte, zijn de gloriëtijd geweest van zijn journalistenbestaan.

In dit hoofdstuk laat ik wat voorbeelden zien van de stukken die Frans in die tijd schreef.

Zijn gedichten verschenen onder de naam Troubadour in een rubriek getiteld *Lied van deze tijd*. Het zijn meestal niemendalletjes naar aanleiding van het een of andere krantenbericht. Er zijn nogal wat gedichten bij die over vrouwen gaan en dan is de boodschap duidelijk: Vrouwen moeten ingetogen, mooi en charmant zijn, ze zijn geschapen voor het huwelijk en moeten zich vooral niet als mannen gedragen, zoals in het gedicht 'Voetbaldames'.

Zoo zag ik op het witte doek
– O, 'k stond er van versted –
Een heusche, echte voetbalstrijd
Op 't groene voetbalveld.
De 'dames', – 'k zoek een ander woord,
Maar 'k vind er zoo gauw geen –
Zij holden, juist zoals het moet,
Om 't leeren monster heen.
Die dames – excusez le mot –
Zij traptten allemaal
En deden zoals mannen doen
In 't leerrijk filmjournaal.
Zij dwarrelden op 't groene veld,
Zij vielen zeer gracieus,
En stonden ze weer op, dan zat
De modder op haar neus.

De film is o, zoo cultureel.
Daar leeren we toch van,
Hoe men de eerbied voor een vrouw
Zeer licht verliezen kan.
Daar leeren we 't karakter van
Wat 'dames' en wat 'sport'
En – hoe er door veel mannen rond
Het veld gekeken wordt.

Ook een gedicht waarin Troubadour het feit betreurt dat de mannen niet meer galant zijn zoals vroeger, getuigt van zijn conservatieve levensvisie.

Weg is de zoete romantiek
Van jammerlijk voorbije tijden,
Toen een gekeurste dame chique
En in een vierspan voor kwam rijden.
Als het portier geopend was,
Dan hielp een heer, zeer diep genegen
En met een schoone reverence,
De dame, die kwam uitgestegen.

Nu gaat dat anders. Pa en Moe
Staan samen op de tram te wachten,
Zij staan er zielig bij elkaar
En elk verdiept in zijn gedachten.
Daar komt de tram, zij stappen in
En Pa staat rustig toe te kijken
Hoe Moe, de trede is wat hoog,
't Balcon der tram wel zal bereiken.

Dan wordt Moe door den conducteur
Met mannenkracht erin getrokken,
Pa trekt zich van 't geval niets aan,

Hij is de heer, want hij moet dokken.
En terwijl Moe stil in een hoek
En eenzaam zit ineengedoken,
Staat hij op het balcon der tram
Manmoedig een sigaar te rooken.

Zie, dat getuigt van man'lijkheid,
Van flinke huwelijkseigenschappen.
De dame moet dus zelve maar
De tram in- en de tram uitstappen.
De zaak is: niet galant te zijn,
Opdat toch niemand maar zou denken,
Dat je verplicht bent al te veel
Je aandacht aan je vrouw te schenken.

Een selectie van deze verzen, waarvan sommige doen denken aan de liedjes van Louis Davids, werd later uitgegeven in twee bundels, getiteld *Oden en satyren*. En Frans zag er in het geheel geen kwaad in van zijn populariteit gebruik te maken om de verkoop van die boeken een beetje te stimuleren. Onder zijn columnistennaam Daniël schrijft hij doodleuk een 'recensie' van zijn eigen werk.

Kunst is het niet, noch met een grote, noch met een kleine k. De een noemt het ulevellen rijmen, de ander vergelijkt het met de zang van boerennachtegalen... En deze vergelijkingen zijn misschien niet helemaal onjuist. Maar in ieder geval is het de nobele bedoeling van den dichter dat er om zijn gedichten gelachen wordt en zulk een bedoeling mag in dezen tijd zeker nobel worden genoemd. En op welke wijze dit nu bereikt wordt, doet minder ter zake. Het wordt bereikt. Want ik las de tevredenheidsbetuigingen van hen, die het boek bij het eerste bericht van verschijnen aanstonds bestelden.

De 'recensie' eindigt met de woorden: 'En de Leidsche Courant zal ze u gaarne leveren.'

Ook Frans' wekelijkse column, getiteld 'Week-end', verschijnt al vanaf 1925, zijn eerste jaar bij *De Leidsche Courant*. Begin januari 1938 kijkt hij terug op zijn werk als columnist. Waar schreef hij in die dertien jaar zoal over?

Over politiek en hondjes met een gebroken pootje en maatschappelijke euvelen en het juiste gebruik van een brievenbus en over een hoge hoed, een voetbalwedstrijd en een maagzweer.

Mijn hoekje is een soort cabaret. En ik ben de clown, de liedjeszanger, de conferencier, de pianist, de piano, de impressario, het hele cabaret. De krant is de Bühne en het gordijn. U is het publiek. En u hoeft niet eens te klappen. En u moogt mij gerust uitfluiten. Ik hoor het toch niet. (*De Leidsche Courant*, 8 januari 1938)

Ook deze columns zijn meestal licht- tot zeer lichtvoetig, zoals die over het verschil tussen het Vlaams en het Hollands.

Zo spreekt men daar van een beenhouwer waar wij een doodeenvoudigen slager op het oog hebben. Nu moeten wij eens niet, zoals in politiek en kunst geschiedt, ieder stijfhoofdig op ons eigen standpunt blijven staan, maar ons eens eerlijk afvragen, welk van beide woorden het beste is. En dan moet ik zeggen, dat het woord beenhouwer het meest juist de werkzaamheid aangeeft van hetgeen wij van een slager verwachten, want hij verkoopt alleen het vleesch en houdt het been.

Er is ook een column, die ik niet zonder gêne kan lezen en waarvan ik het bestaan liever zou verzwijgen. Zo voel ik

het als zoon. Vanuit het standpunt van de biograaf – en dat ben ik op de eerste plaats – is zo'n column juist typerend, niet zozeer voor Frans persoonlijk als wel voor zijn tijd.

In het begin van de jaren dertig trad de beroemde varié-téartieste Josephine Baker op in Den Haag. Behalve vanwege haar wilde stijl van dansen, was ze vooral berucht om haar 'jungle dans', waarin ze niets anders droeg dan een bananenrokje. Ze logeerde in het uiterst chique Hotel Des Indes, waar ze voor de aap die ze bij zich had een aparte kamer had gehuurd. In een *Week-end* getiteld 'Chez Josephine Baker' schrijft Frans:

Maar het is toch wel een schaamtevolle gedachte, dat Den Haag een negerin ontvangt als een koningin, een negerin, die niets heeft dan haar koffiekleurig vel, waarin de beenderen zich wringen en draaien als het lichaam van een, die aan stuipen lijdt.

Een negerin, die gehuldigd en bewierookt wordt omdat zij danst zonder beschaving en zingt zonder stem en... omdat zij zonder schaamte is.

Den Haag, de stad van alles wat sensatie schenkt, enkel om de sensatie alleen.

En nu dit, in een tijd, nu men spreekt van verlichting. Nu de overbrugging en annuleering van afstanden ons dichterbij de primitieve en onbeschaafde volken, die van ons hebben te leeren de weelde van het verstand, dat het werkelijke leven begrijpen doet.

[...]

Wat zullen die onbeschaafde negers uit alle deelen der wereld toch wel niet denken van deze nederzetting... de residentie?

Met andere woorden, zijn wij, die Josephine Baker toejuichen, niet net zo onbeschaafd als zij? Nu, bijna een halve

eeuw later, is niet meer die halfnaakte danseres een reden tot schaamte, maar het naïeve racisme en eurocentrisme van de columnist. Naïef, omdat Frans zich hiervan natuurlijk niet bewust was. Begrippen als racisme en eurocentrisme waren in die tijd nog niet in omloop. Maar g^{ên}nant blijft het wel. Dat die superieure houding tegenover andere culturen algemeen was, blijkt bijvoorbeeld ook uit een brief van Nico Schneiders, een heerom van ons, die missionaris was op Celebes. Hij noemt de Indische kinderen ‘chocoladekindertjes’.

Racisme en kolonialisme gingen hand in hand. In 1934 schrijft Frans in *De Leidsche Courant* een lofdicht op de KLM, die dan haar derde lustrum viert en al regelmatig op Nederlands-Indië vliegt.

Wat een vreugd' nu Insulinde
Door het groote luchtdomein
Met haar goede moeder Holland
Altijd mag verbonden zijn.
Spoedig zal het snel genoeg gaan,
En dan gaan ook wij te gast
Even met een vliegmaschine
In Mama's provisiekast.
[...]
Vijftien jaar lang lucht veroverd!
Dreunend broemt de motorstem:
Nederland en Insulinde
Eén land, door de K.L.M.
(*De Leidsche Courant*, 29 september 1934)

Frans was er waarschijnlijk werkelijk van overtuigd dat de Nederlandse aanwezigheid in Indië ook voor de inheemse bevolking een goede zaak was. Dit betekent overigens niet dat hij er liberale ideeën op na hield. Hij was integendeel een uitgesproken tegenstander van een ongebreideld kapi-

talisme. In een column over de crisis en de werkeloosheid bekritiseert hij het gebrek aan sociaal gevoel van de Leidse studenten, waarvan de meesten toen nog uit de meer welgestelde milieus kwamen.

En dan heb ik hier vooral op het oog de hooge verhevenheid voor de sociëteit 'Minerva', waar de leden onzer Leidse samenleving, die studenten heeten, meermalen plegen te verwijlen.

Geloof mij, Heeren Studenten, ik heb niets tegen de vroolijke feesten, die Uwe jonge jaren verblijden. Zóó verblijden, dat gij er later met genoeg – maar dan ook met onvermengd genoeg – aan terugdenkt.

Maar er is iets anders, dat ik uit het putje van mijn hart verafschuw.

En dat is de openbare demonstratie Uwer of juist Uws Vaders welgesteldheid, boven op het houten plankier, dat zich uitstrekt voor Uw representabel gebouw.

Er is natuurlijk een tijd geweest, dat tegen een dergelijke studentikoze levenswijze volstrekt geen bezwaren konden worden aangevoerd. Dat het leven rustig voortrolde en aan ieder zijn arbeid en zijn brood schonk. En dat alle Leidse burgers in gelukkige tevredenheid glimlachend toezagen op een vreugdig studentenleven. Maar misschien is het U tot nog toe ontgaan, dat de tijden enigszins veranderd zijn.

Misschien weet U niet, dat er enkele werklozen in Leiden rondlopen, en als ge dat niet weet, dan dien ik U dat te verklaren.

Die werklozen zijn mensen, die geen geld en dikwijls geen eten hebben.

En die lopen langs Uw Sociëteit.

En die zien U biertjes savouren en koffie met room en borrels.

En die hebben honger.

Ja, ja, dat bestaat, mensen, die honger hebben.

[...]

En als die mensen Uw demonstratie van welgesteldheid bijna dagelijks zien, zullen zij misschien denken, dat hun leiders van morgen toch maar weinig mensche-lijk gevoel bezitten. (*De Leidsche Courant*, 29 september 1934)

Uit deze column moet overigens niet worden geconcludeerd dat Frans socialistische sympathieën zou hebben. Dat was niet het geval, hij was zeker geen voorstander van een nieuwe politieke orde. Zijn sociaal gevoel is een typisch christelijk sociaal gevoel. Het verzet zich tegen uitbuiting en *Verelendung*, maar laat de bestaande machtsverhoudingen ongemoeid.